

Manufaktur i Rønde før Otto Sørensen

Schou og Gliemann 1862-1919
Crome og Goldschmidt 1919-1930
Axel Markusen 1930-1963

Vilfred Friborg Hansen
Skrevet til "Folk og Liv 2010"

Sognefoged Schou, medejer 1862-1909,
enejer 1909-1919.

Otto Sørensens manufakturhandel i Rønde har en agtværdig historie bag sig. Som Otto Sørensen har fortalt i sine erindringer overtog han butikken i 1962 og åbnede sin nye butik i 1963. De tidligere ejere har efterladt sig både kassebog, billeder og optegnelser, så det er muligt at rekonstruere butikkens historie temmelig nøjagtigt.

Rønde Hovedgade omkring 1918, Schou og Gliemanns manufakturhandel til højre i billedet. Bag det ses "det lange hus", og bag det Viggo Tanders cykelforretning med træskuret ud mod gaden.

SCHOU OG GLIEMANN 1861-1919

Butikken blev grundlagt i 1861 af to ungarle, M. P. E. Schou og L. Gliemann, begge på det tidspunkt blot 25 år gamle. Butikken har åbenbart haft til huse i den senere sparekassebygning, mens de to herrer byggede en flot villa med tilhørende butik længere nede ad gaden, dengang uden for den begyndende bykærne omkring Rønde Kro.

1862 var villa og butik klar til indflytning, og Rønde fik sin første større manufakturhandel. Butikken fik navnet "Schou og Gliemann". Den bevarede kassebog begynder i 1868, hvor vi kan se, at salget i januar måned lå på 630 rigsdaler, svarende til 1260 kr. - i øvrigt varierende mellem 129 og 14 rigsdaler om dagen. En post "Hr. Holms løn: 20 rigsdaler", antyder, at der har været ansat hjælp i butikken. En anden post: "Poul Gartner 6 Dage i Haven: 4 rigsdaler", viser, at den meget store have bag villa og butik også har haft sine omkostninger.

Schou og Gliemanns villa og butik. Skiltet siger: "Schou og Gliemann, Kjøletøjer, Klædevarer, Lærredsvarer, Kåber, Herreklæder, Bomuldsvarer, Sjalver".

Sært at tænke sig, at butikken altså er grundlagt så at sige på den bare pløjemark, for det er kun fem år efter at den nye Århus-Grenaa-landevej, den nuværende Hovedgade, var blevet anlagt, og den første bygning ved vejen, Rønde Kro, det nuværende borgerhus, var blevet rejst. De to unge mennesker må have haft en god portion gå-på-mod og en fast tro på, at den her by kunne blive til noget. Måske er huset opført af muremester Knud Andersen, der omtrent samtidig byggede "det lange hus", der lå øst for manufakturhandelen, hvor der nu er parkeringsplads. Han havde cementstøberi lige overfor, og her opførte hans sønner Søren og Niels Knudsen, der også var muremestre, i 1870 det flotte "City-hus".

1870		Kredit	
	4. Magnar Nielsen Ragnyng	9, 20	
<u>NR 204</u>	10. J. Borgeus Tøkkers	137-4-14	
"	Boje & Vatt Mathias for Bødval	10-4-	
12.	Bhædderparanin	2 5 14	
<u>NR 248</u>	13. Hans Vahu. L	100	
<u>NR 258</u>	16. Jens Vite J. Hauborg	150	
<u>NR 199</u>	20. M. R. Rappil	200	
"	1 Spilloause	8	
22.	Sørensen hvedes. laant <u>NR 320</u>		5
30	Petersen P. herder Papius 22 8		
<u>NR 204</u>	" J. Verner Mathias	100	
21.	1 Højfærøse	20	
	Muspe tale Papius	45 4 3	
	Bischoff Følle Mølle	7 4 6	
	Indgæstebog	67	

Kassebogen fra 1870: Kredit-siden. Der er udgifter til skomager Nielsen, snedker Petersen, forpagter Bischoff på Følle Mølle (møllen var ejet af Kalø). De store poster til indkøb af varer er mærket med nummer ude i venstre margin.

Dermed var Rønne by altså omkring 1870 for alvor nået ned i enden omkring den nye manufakturhandel. Næste afgørende skridt må være opførelsen af det nye posthus i 1907, en statelig bygning, der kom til at ligge helt ud mod gaden, hvor der nu er parkeringsplads til det nye posthus.

Røndes ældste posthus var det nuværende TV-huset, der i 1870'erne blev bygget sammen med smed Tanders stuehus. Herom kan læses nærmere i Lydia Winds erindringer senere i bogen.

Fra billeder ved vi, at i hvert fald Schou, der i øvrigt også var sognefoged, kom sammen med postmester Nielsen og frue, der var i byen i perioden 1906-1912. Men de har altså også været næsten naboer.

Af det lange hus, der var bygget i 1850'erne, er der i dag intet tilbage – den sidste bevarede del var den østlige, Høsts hus, som lige nu har måttet lade livet for at give plads til Super Bests udvidelse.

I lejligheden over for Schous butik boede i begyndelsen af 1900-tallet bager Andersen - kaldet rugbrødsbageren, fordi hans mest skattede vare var de store to-punds rugbrød, han kørte rundt med på landtur og solgte. Efter ham madam Sørensen og hendes søn. Huset blev senere overtaget af naboen manufakturhandler Axel Markusen.

I Schou og Gliemanns have, bag villa og butik, muligvis i hjørnet mellem villaen og butikken. Yderst til venstre ses Schou, derefter postmester Oluf Arthur Nielsen, derefter fru Møller (nærmere identitet ukendt), fru postmester Nielsen og yderst til højre Jenny Hjorth, der var ansat som medhjælp, formodentlig i huset. Hun blev senere gift med snedkermester og senere sognefoged Sigfred C. Nielsen. Posthuset blev bygget over for Schou og Gliemann i 1907, så postmesterfamilien og manufakturhandlerne var blevet genboer og kom åbenbart sammen privat. Billedet er fra Folk og Liv på Røndeegnen bind 3 side 48 (artikel af Jenny Hjorths søn Anders Hjorth-Nielsen). Da postmester Nielsen var i byen i perioden 1906-1912 må billedet stamme fra den periode.

CROME OG GOLDSCHMIDT 1919-1930

Gliemann døde i 1909, hvorefter Schou drev butikken videre alene. I 1919 solgte han butikken til "Crome og Goldschmidt", der var en del af Magasin-koncernen¹. Butikkens navn blev nu "Crome og Goldschmidts Udsalg". På gamle billeder kan det ses, at der et par år efter ejerskiftet er sket en del ombygning, en slags karnap med store udstillingsvinduer er kommet til i enden af butiksflojen, over mod gavlen på villaen, hvor der indtil da havde været beboelse.

¹ Magasin-koncernens historie går tilbage til 1868, hvor Th. Wessel (1843-1905) og Emil Vett (1843-1911) åbner deres manufakturforretning "Emil Vett og Co." i Århus. De opkøbte en ejendom på Kongens Nytorv i København fra Hotel du Nord, hvorefter de indregistrerede firmanavnet "Magasin du Nord". I 1900 blev kæden et aktieselskab under navnet "Th. Wessel og Vett", med "Magasin du Nords Fond" som eneindehaver. Crome og Goldschmidt er formodentlig en konkurrerende manufakturforretning i Århus, som koncernen har opkøbt (?). Kæden opkøbte Illum i København i 1991.

1919 blev butikken overtaget af Crome og Goldschmidt, der førte den videre under navnet "Crome og Goldschmidts Udsalg". Her ses butikken i 1919 lige efter åbningen. Der er endnu beboelse i butikslængens vestende, ind mod villaen. På skiltene læses fra venstre: "Dame- og Børne Confektion", "Kontant salg til fabrikspris", "Gardiner, Gulvtæpper, Sengeudstyr, Hvidevarer", "Herre Klædninger, Arbejdstøj og Tricotage". På trappen er det formodentlig den unge bestyrer Axel Markusen, mens herren til højre grangivelig ligner den senere "rutebilkonge" Laurits Jørgensen, der i året 1919 stadigvæk var cykelsmed, men som netop i dette år køber sin første rutebil. Bemærk cykelstativet uden for butikken.

AXEL MARKUSEN

Crome og Goldschmidt ansatte den unge Axel Markusen som bestyrer. Efter ejerskiftet og en påfølgende udvidelse kan vi af billeder se, at Axel Markusens navn kommer med på butiksskiltet - fra omkring 1922. Schou er formodentlig blevet boende i huset, i hvert fald husker Lydia Wind ham fra sin barndom i 1920'erne. En ældre herre, der hver dag gik op på kroen for at spise, husker hun. Hun husker også, at der sad en tilskærer (skrædder) i tagetagen over butikken, i gavlen over mod det lange hus. Når man skulle op til ham, skete det ad en indgang på bagsiden af huset og op ad en lang trappe.

Fhv. godsinspektør O. Thygesen husker i sine erindringer (s. 71) tilskærer Rasmussen, der boede i det lille bindingsværkshus ved vejen om til "Egelund". "Rasmussen var en særdeles dygtig skræddermester, der var berømt for tøjets pasform og specielt for sine ridebenklæder, der var efterspurgt", skriver Thygesen, der selv helt givet ofte har haft brug for nye ridebenklæder.

1. august 1930 overtog Markusen selv butikken, der nu kom til at føre hans navn: "Axel Markusen". Han var på det tidspunkt 36 år gammel.

Markusen beskrives af den følgende ejer, Otto Sørensen, som en meget "fin" mand - og nok for "fin" til Rønde-forhold. "Markusen var en knagende dygtig forretningsmand", fortæller Otto

Efter et par år udvider Crome og Goldschmidt butikken, beboelsen i butikslængen inddrages, og der udvides med en udstillingsafdeling ud mod gaden, samtidig med at de oprindelige udstillingsvinduer gøres større. Axel Markusen, der var ansat som bestyrer af butikken, har fået sit navn på skiltet, og nu skiltes der også med "Første Klasses Herreskrædderi". Billedet er fra 1922.

Sørensen, "og han ville have drevet det vidt i en større by end Rønne. Her i Rønne var hans problem kundekontakten, han var ikke særlig vellidt. Men når man kom til at kende ham og hans kone Harriet, så var det et par meget retlinede og elskværdige mennesker".

Familien Markusen vides at have omgåedes bl.a. bager Jensen og fabrikant Stilling, der fra omkring besættelsen i 1940'erne havde den store bæltefabrik i Følle.

Der var i de første årtier, til op i 1960'erne, to andre manufakturhandlere i Rønne, nemlig Bundgaard, der senere blev overtaget af svigersønnen Kiil, og EBM, der var oprettet af Valdemar Christensen i 1934 (omkring 1970 overtaget af Jytte og Henning Kristensen, der solgte videre til Niels Haslund i 2005). Både Kiils butik og EBM lå i den øverste ende af byen, EBM på den nuværende beliggenhed (nu "Din Tøjmand"), Kiils lidt længere nede ad gaden.

Manufakturhandler Bundgaard opførte omkring 1908 den hvide villa på skrænten over for Molsvej, der nu ejes af arkitekt Ole Havmøller (se erindringer i senere artikel). Her boede han - og senere svigersønnen Kiil - privat. Kiils manufakturhandel er formodentlig nedlagt i 1960'erne.

**Restlageret af damekonfektion - uldne frakker,
Tetoron frakker - cotton coates og jakker er
mærket ned med 20 o/o 33 o/o 50 o/o**

Herrelingeri og tricotage

Undertrøjer og lg. benkl.	
lådden vrang	5,95
Undertrøjer, Interlock . .	4,50
lg. benkl. —	6,50
Herre khakiskjorter	9,85
Kibret tern. herreskjorter	14,50
- pyjamas	19,85
Restnumre i uldne cardigan og pullover	29,85
Herre crep sokletter	2,50

ET TILBUD, som slet ikke kan beskrives — det skal ses:

Pige- og drengefrakker

i en meget kraftig, småternet, riflet fløj — helforet

Størr. 2	4-6	8-10
19,85	24,50	27,50

Skovmandsjakker til drenge

uldent, ternet, helfoer — restnumre - derfor 29,85

Annoncen fra "overtagelsesudsalget" 14. januar 1963 har en udmærket tegning af butikken, som den så ud ved overtagelsen. Navnet "A. Markusen" blev i første omgang stående på skiltene (tidligere havde der stået "Axel Markusen" (jf. tidligere billede).

OTTO SØRENSEN

1963 afstod Axel Markusen butikken til Otto Sørensen, der videreførte den under navnet "Markusens Efterfølger". Man skulle nødigt støde nogle af de gamle kunder fra sig.

Butikken efter den hidtidige bestyrer Axel Markusens overtagelse af den i 1930. Hovedgaden blev asfalteret i 1924. Udhusene bag butikken og det lange hus ses tydeligt på billedet, og allerbagerst ses avlsbygningerne til Egelund, der fra 1935 blev overtaget af rutebilejer Laurits Jørgensen under navnet Egegård. På skiltet kan læses Markusens navn samt ordet "Herreekvipering".

Markusen selv flyttede sammen med sin kone Harriet over i nabohuset mod øst, "det lange hus", hvor han havde købt bager Andersens andel af huset i den vestlige ende. Her boede parret over mod deres tidligere butik, mens butikkens førstedame Asta Sørensen, som fulgte med over i Otto Sørensens periode, boede i lejligheden oven på Markusens. Axel Markusen døde halvandet år senere, Harriet Markusen ti år senere, hvorefter Otto Sørensen en kort tid lejede vestenden af det lange hus, indtil det blev solgt til kommunen, der lod det rive ned og erstatte af den nuværende parkeringsplads. Den østligste ende af huset var indtil 2009 beboelse for fru Høst.

"Butiksarealet var i 1963 på i alt 90 m²", fortæller Otto Sørensen. "Der var herretøj i udstillingsvinduet til den ene side, dametøj i vinduet på den anden side. Derudover var der et stort, flot kontor...

Jeg husker endnu de store, flotte mahogniskabe med glasdøre, som vi overtog fra Markusen. I dem havde vi bl.a. skjorter. Hatte og huer lå ovenpå skabene og skulle hentes ned med stiger".

Otto Sørensens erindringer kan læses andetsteds på hjemmesiden og i "Folk og Liv 2010". Under ham er butikken udvidet flere gange, og den er nu overtaget af næste generation, datteren Mariann Sørensen Thomsen.

Skrevet af Vilfred Friborg Hansen 2010 til "Folk og Liv 2010", Boggalleriet Rønne 2010. Her kan artiklen i sin helhed med billeder læses. Kan købes hos Trangbæk Bøger i Rønne.